

KAMIL WOJNOWSKI*

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRYWATNYCH KONTRAKTORÓW. PRZYKŁAD UDZIAŁU GRUPY WAGNERA W KONFLIKCIE ZBROJNYM ROSYJSKO-UKRAIŃSKIM

Abstrakt

Prywatni kontraktorzy w ramach *private military company* (PMC) stanowią współcześnie kolejny etap w ewolucji zjawiska, jakim jest najemnictwo. W obliczu coraz częstszego występowania prywatnych kontraktorów w ramach konfliktów zbrojnych pojawia się pytanie o zakres odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej takich jednostek. Dlatego celem artykułu jest analiza odpowiedzialności prywatnych kontraktorów na przykładzie Grupy Wagnera, zarówno z perspektywy odpowiedzialności państwa, jak i osoby prawnej oraz fizycznej, odnosząc się do trwającej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie.

Słowa kluczowe: prywatni kontraktorzy, konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński, Grupa Wagnera, odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa, najemnicy.

Wstęp

Trwający od 2014 roku konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński, który po 24 lutego 2022 roku wszedł w najwyższy stopień intensywności, stanowi wyzwanie nie tylko dla środowiska bezpieczeństwa, ale także międzynarodowego prawa humanitarnego (MPH) i karnego. Jednym z wyzwań jest udział w działaniach wojennych po stronie Federacji Rosyjskiej prywatnych kontraktorów w ramach *private military company* (PMC), jaką jest rosyjska Grupa Wagnera, która *de iure* nie istnieje, ponieważ nie jest zarejestrowana

---

* Artykuł powstał na podstawie pracy dyplomowej autora pt. *Odpowiedzialność najemników – studium prawnomiędzynarodowe*. Licencjat na kierunku: stosunki międzynarodowe (WNPiSM UW). Autor jest obecnie studentem na kierunku stosunki międzynarodowe (II stopień) oraz prawo (WPiA UW). Kontakt: k.wojnowski@student.uw.edu.pl.

w żadnym państwie¹. Jednakże korzystanie przez Grupę Wagnera z rosyjskiej infrastruktury wojskowej, a nawet otrzymywanie przez prywatnych kontraktorów paszportów (od Głównego Zarządu Wywiadowczego) oraz bliskie relacje między kierownictwem a władzami na Kremlu wskazują na zażyłe powiązania z tym państwem². Nie jest to odosobniony przypadek, ponieważ działalność prywatnych kontraktorów zrzeszonych w PMC, opierających się na motywacji finansowej i charakteryzujących się różnym stopniem legalnej kontroli nad sobą, stały się po zakończeniu zimnej wojny kolejnym etapem w historii rozwoju najemnictwa³. Pomimo istnienia na gruncie MPH legalnych definicji najemnika, m.in. w art. 47 I Protokołu Dodatkowego⁴, prywatni kontraktorzy rzadko będą w stanie wypełnić hipotezę takich norm prawnych, przez co nie będzie można przypisać im statusu najemnika⁵. Spowodowane to jest niejasnościami prawnymi oraz brakiem odpowiednich regulacji, jak również okolicznością, iż ich działania odbywają się w szarej strefie prawa międzynarodowego, co przekłada się wielokrotnie na krytyczne opinie wobec tych jednostek, w szczególności ze strony międzynarodowych instytucji⁶. Jednocześnie prywatni kontraktorzy, podobnie jak PMC, są pojęciami nieostryimi, również w zakresie doktryny oraz nieposiadającymi uniwersalnej definicji legalnej na gruncie prawa międzynarodowego. Ten brak prawnej i doktrynalnej klarowności implikuje wątpliwości co do możliwości, a także skutecznej odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej prywatnych kontraktorów.

Wobec powyższego aktualność tematu determinuje cel, jakim jest zbadanie odpowiedzialności prawnej prywatnych kontraktorów jako najemników XXI w. Problem ten ma przełożenie na zagadnienie zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego, a ponadto nie znajduje wyczerpującego odzwierciedlenia w opracowaniach naukowych, w szczególności na gruncie polskiej literatury naukowej⁷. Na potrzeby artykułu pytanie badawcze

¹ Grupa Wagnera jako rosyjska prywatna firma wojskowa pierwszy raz została wykorzystana w 2014 r. podczas aneksji Krymu – zob. więcej A. Mackinnon, *Russia's Wagner Group Doesn't Actually Exist*, <https://foreignpolicy.com/2021/07/06/what-is-wagner-group-russia-mercenaries-military-contractor/> [14.10.2022].

² Przede wszystkim należy wskazać Jewgienija Prigożyna – zob. więcej *Putin ally Yevgeny Prigozhin admits founding Wagner mercenary group*, „The Guardian”, 26.09.2022; *Band of Brothers: The Wagner Group and the Russian State*, „Center for strategic & international studies”, 21.09.2022.

³ Za jedne z pierwszych PMC uznaje się m.in. WatchGuard i Kulinda Security Ltd – zob. więcej A. Musah, J.K. Fayemi (red.), *Mercenaries: An African Security Dilemma*, London 2000, s. 46–47.

⁴ *Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z dnia 8 czerwca 1977 r.*, Dz.U. 1992, Nr 41, poz. 175.

⁵ Poza I Protokołem Dodatkowym należy także wyróżnić dwie tzw. konwencje antynajemnicze, które również tworzą swoje własne definicje najemnika – Konwencję Organizacji Jedności Afrykańskiej o eliminacji najemników w Afryce z 1977 r. oraz Międzynarodową konwencję o zwalczaniu, werbowaniu, wykorzystywaniu, finansowaniu i szkoleniu najemników z 1989 r.

⁶ Z. Falkowski, M. Marcinko (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 194; A. Musah, J.K. Fayemi (red.), dz. cyt., s. 43–46. Instytucje międzynarodowe potrafiły zmieniać zdanie w zależności od okresu, o czym świadczą raporty Komisji Praw Człowieka przedstawiane przez specjalnego sprawozdawcę E. Bernalesa Ballesterosa z 1997 i 2007 r.

⁷ Ze względu na temporalnych oraz przedmiotowych istniejące publikacje nie obejmują aktualnej działalności Grupy Wagnera, jak również przeważnie skupiają się na zagadnieniu statusu niż odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej.

jest następujące – jaki jest zakres odpowiedzialności prawnej prywatnych kontraktorów na gruncie obecnych unormowań prawnomiędzynarodowych? Natomiast wstępna hipoteza opiera się na założeniu, że aktualny system norm prawnomiędzynarodowych uniemożliwia skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności prywatnych kontraktorów. Za empiryczny przykład, pozwalający odpowiedzieć na postawione pytanie i zweryfikować hipotezę, posłużą prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera, biorący udział w trwającym konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim po stronie Rosji.

Artykuł składa się z trzech śródrozdziłów. Pierwszy analizuje możliwą odpowiedzialność prawną Rosji za działalność prywatnych kontraktorów na podstawie regulacji międzynarodowych. Drugi poświęcony jest odpowiedzialności Grupy Wagnera jako osoby prawnej. Trzeci dotyczy odpowiedzialności prywatnych kontraktorów jako osób fizycznych. Dodatkowo należy zaznaczyć, że zakres artykułu ogranicza się tylko do zagadnień odpowiedzialności w wyżej wymienionych konfiguracjach – od państwa po osobę fizyczną – i dlatego nie porusza kwestii statusu prywatnych kontraktorów na gruncie norm prawnych MPH, w tym tzw. konwencji antynajemniczych, gdyż Rosja nie jest ich stroną.

Zastosowaną w artykule metodologię oparto na metodzie jakościowej analizy treści, jak i krytycznej ocenie literatury przedmiotu oraz aktów prawnych.

Odpowiedzialność na poziomie państwa – Federacja Rosyjska

Podmiot prawa międzynarodowego, jakim niewątpliwie jest państwo, ponosi odpowiedzialność na gruncie prawa międzynarodowego za działania polegające na naruszeniu norm tego prawa, abstrahując od faktu, czy było ono popełnione w wyniku bezprawnego działania bądź zaniechania⁸. Odpowiedzialność państwa, jako jedna z wielu podstawowych zasad prawa międzynarodowego, wynika z prawa zwyczajowego, ponieważ do chwili obecnej nie uregulowano tego w normy konwencyjne⁹. Dlatego omawiane aspekty odpowiedzialności na płaszczyźnie państwa opierające się na zwyczaju zostały przedstawione w 2001 roku przez Komisję Prawa Międzynarodowego w projekcie norm prawnych o odpowiedzialności o następującym tytule *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*¹⁰ (dalej: Projekt KPM), który w drodze rezolucji został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w tym samym roku¹¹. Niewiązący prawnie dokument jest o tyle istotny, gdyż potwierdza funkcjonujące normy prawa zwycza-

⁸ W doktrynie współcześnie dokonuje się rozróżnienia czynów zakazanych na zbrodnie międzynarodowe oraz na inne naruszenia zobowiązań prawnomiędzynarodowych tzw. delikty – aut.

⁹ Prób skodyfikowania zasad odpowiedzialności państw podejmował się m.in. Instytut Prawa Międzynarodowego w 1927 r. czy haska konferencja z 1930 r. – zob. więcej W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2015, s. 160; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004, s. 149–150.

¹⁰ Pełna treść dokumentu wraz z komentarzem – zob. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf [14.10.2022].

¹¹ Rezolucja ZO ONZ z dnia 12 grudnia 2001 r., A/RES/56/83.

jowego i stanowi punkt odniesienia do przeprowadzania analiz odpowiedzialności państwa na gruncie doktryny.

Biorąc pod uwagę fakt korzystania przez Rosję z usług prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera od początku konfliktu zbrojnego na Ukrainie można stwierdzić, że zastosowanie będzie miała odpowiedzialność typu *responsibility*, czyli naruszenia prawa międzynarodowego, składającego się łącznie z dwóch warunków. Pierwszego, polegającego na naruszeniu przez państwo zobowiązania międzynarodowego oraz drugiego, czyli możliwości przypisania takiego naruszenia podmiotowi, jakim jest państwo¹². Indyferentne będzie czy naruszenie zostało zwyczaj międzynarodowy, czy norma traktatowa, w tym przypadku można stwierdzić, m.in. naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy. Zwyczaj ten potwierdza art. 1 i 2 Projektu KPM, zgodnie z którym Ukraina jako państwo zaatakowane m.in. przy użyciu PMC, ma możliwość dochodzenia od Rosji odpowiedzialności za taki czyn, jakim jest agresja¹³. Również istotne z punktu widzenia prywatnych kontraktorów i PMC jest wskazanie, że państwo odpowiada za działanie swoich organów, w tym także osób prywatnych, jeśli wykonują zlecone zadania przez państwo. Odzwierciedla to art. 5 i 7 Projektu KPM¹⁴ wskazując, że państwo może ponosić odpowiedzialność za naruszenia dokonane przez jednostki, które wykonują elementy władzy państwowej, a nawet jeśli nie występuje powyższa przesłanka, to fakt działania zgodnie z instrukcjami, czy pod kierunkiem, jak również kontrolą państwa, także prowadzi do możliwości przypisania odpowiedzialności państwu¹⁵. Niemniej jednak trzeba zaznaczyć, że kwestią dyskusyjną w doktrynie jest to, w jakim stopniu państwa powinny odpowiadać za swoich obywateli, gdyż państwo nie musi koniecznie wiedzieć o ich działalności jako prywatnych kontraktorów¹⁶. W przypadku realizacji odpowiedzialności międzynarodowej może ona przybrać

¹² A. Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge 2010, s. 378–379.

¹³ Pełne brzmienie art. 1 Projektu KPM – *Każdy czyn państwa sprzeczny z prawem międzynarodowym pociąga za sobą odpowiedzialność międzynarodową tego państwa*. Pełne brzmienie art. 2 Projektu KPM – *Czyn państwa sprzeczny z prawem międzynarodowym ma miejsce wtedy, gdy postępowanie polegające na działaniu lub zaniechaniu: (a) można przypisać państwu zgodnie z prawem międzynarodowym, (b) stanowi naruszenie zobowiązania międzynarodowego tego państwa*. Również na podstawie art. 48 pkt 1 (b) Projektu KPM możliwe jest dochodzenie odpowiedzialności przez inne państwo niż poszkodowane, jeśli doszło do naruszenia zobowiązania należnego wobec społeczności międzynarodowej jako całości.

¹⁴ Pełne brzmienie art. 5 Projektu KPM – *Postępowanie osoby lub instytucji, która nie jest organem państwa, ale zgodnie z prawem tego państwa ma prawo wykonywać elementy władzy rządowej, będzie uważane za czyn państwa na mocy prawa międzynarodowego, pod warunkiem że ta osoba lub jednostka działa w tym charakterze w danym przypadku*. Pełne brzmienie art. 7 Projektu KPM – *Postępowanie organu państwa albo osoby lub jednostki upoważnionej do wykonywania elementów władzy państwowej uważa się za akt państwa w rozumieniu prawa międzynarodowego, jeżeli organ ten, osoba lub jednostka działają w tym charakterze, nawet jeśli przekraczają swoje uprawnienia lub naruszają instrukcje*.

¹⁵ Pełne brzmienie art. 8 Projektu KPM – *Postępowanie osoby lub grupy osób jest uznawane za działanie państwa w świetle prawa międzynarodowego jeżeli ta osoba lub grupa osób w rzeczywistości działa na polecenie tego państwa albo pod jego kierownictwem lub kontrolą tego państwa, podejmując takie działania*.

¹⁶ Już w XIX w. była głoszona zasada, że postępowanie osoby prywatnej samo w sobie nie może pociągać do odpowiedzialności państwa i jak już, to musi się wiązać z aprobatą ze strony państwa, co współcześnie znajduje odzwierciedlenie we wspomnianych wyżej artykułach Projektu KPM – zob. więcej S. Percy, *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, Oxford 2007, s. 199–202; C. Kinsey,

postać reparacji, restytucji, satysfakcji, jak również sankcji (według części doktryny), w przypadku zbrodni międzynarodowych, np. agresji¹⁷.

Przy interpretacji możliwej odpowiedzialności państwa za używanie prywatnych kontraktorów, jak i aspektu kontroli nad nimi, pomocne okazuje się być jedyne orzeczenie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (dalej: MTS), które bezpośrednio dotyka zagadnienia najemnictwa, mianowicie wyrok z 1986 roku Nikaragua przeciwko Stanom Zjednoczonym¹⁸. W sprawie tej działalność militarna USA przeciwko Nikaragui miała doprowadzić do naruszenia norm traktatowych, jak art. 2 ust. 4 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁹ oraz norm zwyczajowych, dotyczących m.in. zakazu użycia siły, jak i interwencji w sprawy wewnętrzne drugiego państwa. W orzeczeniu MTS ujął jak należy wyklądać pojęcie zbrojnej napaści stwierdzając, że nie tylko w zakres pojęcia wchodzi regularne siły zbrojne państwa dokonującego napaści, ale także działające w jego imieniu nieregularne oddziały, uzbrojone grupy, bandy, w tym najemnicy, którzy uczestniczą w akcie napaści zbrojnej²⁰. Dlatego też Grupa Wagnera w imieniu Rosji, biorąca udział w napaści zbrojnej na Ukrainę, również zalicza się do zakresu tego pojęcia. Co więcej, wyrok MTS potwierdził, że art. 3 pkt g) rezolucji ZO ONZ nr 3314/XXIX z 1974 roku w sprawie definicji agresji stanowi potwierdzenie zwyczajowego prawa międzynarodowego²¹. Jednakże, aby móc wykazać, że jakaś uzbrojona grupa, np. PMC, działa w imieniu danego państwa, trzeba wykazać, że państwo to sprawuje efektywną kontrolę nad operacją prywatnych kontraktorów w ramach PMC²². To prowadzi do wniosku, że działania bez kontroli państwa, bądź przypadkowe, nie będą mogły być przypisane państwu²³. Pomimo, iż wyroki MTS-u wiążą formalnie tylko strony sporu, to zastosowany sposób interpretacji w powyższej sprawie może stanowić przykład, jak należy wyklądać art. 5, 7 i 8 Projektu KPM²⁴.

International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies, „Cultures & Conflicts”, 2003, nr 52, s. 10–12. Powiązane jest to także ze sporem o tzw. bezpośrednią i pośrednią odpowiedzialność państwa – zob. więcej R. Bierzanek, J. Symonides, dz. cyt., s. 153.

¹⁷ Kwestia ta jest dyskusyjna, dlatego można zetknąć się ze stanowiskiem, zgodnie z którym brak odpowiedzialności karnej państwa nie przesądza o ograniczeniu odpowiedzialności tylko o naprawie szkody – zob. więcej R. Bierzanek, J. Symonides, dz. cyt., s. 156.

¹⁸ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [14.10.2022].

¹⁹ Pełne brzmienie art. 2 ust. 4 Karty NZ – *Wszyscy członkowie powinni w swych stosunkach międzynarodowych powstrzymać się od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko nietykalności terytorium albo niepodległości politycznej któregokolwiek państwa, lub wszelkiego innego sposobu, niezgodnego z zasadami Narodów Zjednoczonych*.

²⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, dz. cyt., s. 103–104.

²¹ Tamże, s. 103.

²² P. Daranowski, J. Połatyńska (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 2011, s. 160–161.

²³ Tamże.

²⁴ Zagadnienie to zostało również poruszone przez Izbę Apelacyjną Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii w sprawie Tadicia, gdzie zastosowano bardziej liberalne podejście do poziomu kontroli państwa, iż może różnić się w zależności od okoliczności faktycznych, a tym samym obejmować więcej

Pomijając normy zwyczajowe w zakresie odpowiedzialności państwa, trzeba także zwrócić uwagę, że Rosja, jako strona wszystkich czterech konwencji genewskich z 1949 roku, jest zobowiązana (na podstawie wspólnego art. 1) do przestrzegania oraz zapewniania przestrzegania norm konwencji genewskich we wszystkich możliwych przypadkach²⁵. To powoduje, że obowiązek rozciąga się także na prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera, zakładając, że Rosja sprawuje władzę nad nimi. Co więcej, generuje także zobowiązanie do monitorowania, żeby wszystkie jednostki, które podlegają władzy lub jurysdykcji, nie naruszały norm konwencji²⁶. Idąc jeszcze dalej, do art. 3 Regulaminu haskiego²⁷ i art. 91 I Protokołu Dodatkowego²⁸, do których przestrzegania Rosja również jest zobowiązana, wskazują one, że państwo odpowiada za naruszenia norm wspomnianych konwencji, nawet jeśli jednostki wchodzące w skład sił zbrojnych dopuściły się takich naruszeń, co mogłoby dotknąć Grupy Wagnera, o ile byłaby włączona w struktury wojskowe sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej²⁹.

Odpowiedzialność na poziomie osoby prawnej – Grupa Wagnera

Współczesne PMC często działają jawnie oraz legalnie, będąc zarejestrowane jako podmioty gospodarcze, które oferują usługi wojskowe zarówno na rzecz państw, jak i osób fizycznych, a nawet organizacji międzynarodowych³⁰. Wyprowadzone wcześniej wnioski w zakresie odpowiedzialności państwa pokazują, że Rosja może ponosić odpowiedzialność za działalność i korzystanie z PMC. Jednak zastanawiające jest, w jakim stopniu Grupa Wagnera jako osoba prawna jest w stanie ponosić odpowiedzialność za swoje dzia-

---

przypadków – zob. więcej A. Wojciechowski, *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2014, s. 27.

²⁵ Pełne brzmienie art. 1 KG – *Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach*.

²⁶ J.A. Williamson, *Status and obligations of mercenaries and private military/security companies under humanitarian law*, <https://issafrika.org/chapter-7-status-and-obligations-of-mercenaries-and-private-military-security-companies-under-international-humanitarian-law-jamie-a-williamson> [14.10.2022].

²⁷ Pełne brzmienie art. 3 RH – *Strona wojująca, która by naruszyła postanowienia powyższego regulaminu, będzie pociągnięta do indemnizacji, jeśli tego zajdzie potrzeba. Strona ta będzie odpowiedzialną za każdy czyn osób, wchodzących w skład jej siły zbrojnej*.

²⁸ Pełne brzmienie art. 91 I PD – *Strona konfliktu, która narusza postanowienia Konwencji lub niniejszego protokołu, jest w uzasadnionych wypadkach zobowiązana do odszkodowania. Jest ona odpowiedzialna za wszystkie czyny popełnione przez osoby należące do jej sił zbrojnych*.

²⁹ W wyniku takiego naruszenia państwo ma obowiązek naprawić straty lub szkody, które powstały na skutek naruszenia, dodatkowo stanowi to przedmiot zasady 149 i 150 zwyczajowego MPH – zob. więcej J.M. Henckaerts, *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, Warszawa 2006, s. 28, 44.

³⁰ PMC przybierają różnorodne formy organizacyjne, niektóre firmy przyjmują nawet postać spółek akcyjnych – zob. więcej J. Jabłońska-Bonca, *Prywatna ochrona bezpieczeństwa. Koncepcje, podmioty, zadania, normy, konteksty*, Warszawa 2017, s. 627–635.

łania³¹. Przykład Grupy Wagnera już na wstępie jest wyróżniający, ponieważ w przeciwieństwie do zachodnich PMC, takich jak *Academi* (wcześniej *Blackwater*), czy *Military Professional Resources Incorporated* (MPRI), rosyjskie PMC ma nietransparentny sposób funkcjonowania jako prywatne przedsiębiorstwo wojskowe ze względu m.in. na brak rejestracji. Dlatego też dla przeprowadzenia analizy krytycznej należy przyjąć hipotetycznie, że Grupa Wagnera występuje jako osoba prawna pod postacią przedsiębiorstwa, aby móc rozważyć potencjalną odpowiedzialność takiej jednostki.

Na podstawie norm prawa międzynarodowego dostrzegalne jest, że osoby prawne nie posiadają podmiotowości prawnomiędzynarodowej, a tym samym nie ma reguł określających ich odpowiedzialność oraz możliwości pociągnięcia takich jednostek do odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej³². Co najwyżej na gruncie prawa międzynarodowego mogą pojawić się zobowiązania, które będą wiążące dla osób prawnych poprzez zaimplementowanie ich do porządku krajowego, co może skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności osób prawnych za naruszenie norm na płaszczyźnie krajowej³³. Obecnie brakuje uregulowań prawnomiędzynarodowych typu *hard law*, gdyż istniejące są albo *soft law* albo mają charakter prawa krajowego³⁴. Nie można zapominać także o kontraktach, które mogą być skutecznym sposobem regulowania i egzekwowania odpowiedzialności na PMC, w tym Grupie Wagnera. Jak pokazuje historia, wiele państw korzystało z usług zagranicznych PMC. W kontrakcie można zawrzeć odpowiednie postanowienia, np. kary umowne, ustalenie jurysdykcji oraz wymaganych przeszkoleń i licencji, które dane PMC musi spełnić, aby móc wykonywać zawartą umowę³⁵. Odnosząc to do Grupy Wagnera, która ma silne powiązania z władzami rosyjskimi oraz ich protekcję, skutkuje to tym, że ścieżka regulacji odpowiedzialności za pomocą kontraktów staje się symboliczna. Inną opcją jest możliwość wyegzekwowania od PMC jako osoby prawnej odpowiedzialności cywilnej zamiast karnej, która może być ścieżką łatwiejszą, a co najważniejsze dostępną, ponieważ wiele państw nie uznaje odpowiedzialności karnej osób prawnych³⁶. Wysokie sumy odszkodowań w proce-

³¹ W międzynarodowym prawie karnym można dostrzec nowe tendencje dotyczące zagadnienia odpowiedzialności podmiotów gospodarczych, korporacji, PMC – zob. więcej M. Królikowski, *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Warszawa 2011, s. 292–293.

³² Na temat problemu podmiotowości prawnomiędzynarodowej osób prawnych – zob. więcej W. Góralczyk, S. Sawicki, dz. cyt., s. 139–141.

³³ A. Wojciechowski, dz. cyt., s. 25.

³⁴ Najważniejszym dokumentem typu *soft law* próbującym regulować pozycję PMC w prawie międzynarodowym jest tzw. Dokument Montreux o międzynarodowych zobowiązaniach prawnych i dobrych praktykach państw związanych z działalnością prywatnych firm wojskowych oraz ochroniarskich w czasie konfliktu zbrojnego, którego stroną jest Ukraina, natomiast Rosja nie.

³⁵ Na temat konstruowania umów z PMC i opcji ich regulacji – zob. więcej M. Cottier, *Elements for contracting and regulating private security and military companies*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

³⁶ Dodatkowo taka ścieżka pozwala uzyskać materialną rekompensatę za doznane krzywdy, jako że przy rozstrzygnięciu sądowym w postępowaniu cywilnym kluczowa jest przewaga dowodów, podczas gdy w procesie karnym pojawienie się uzasadnionych wątpliwości może zapobiec orzeczeniu kary – zob. więcej E. Mongelard, *Corporate civil liability for violations of international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863, s. 667.

się cywilnym mogłyby wywoływać efekt odstrasżający dla PMC, które nie byłyby w stanie zapewnić odpowiedzialnego przestrzegania norm MPH. Jednakże na ten temat nie ma zbyt wiele orzecznictwa i utrwalonej praktyki, dlatego też biorąc pod uwagę specyfikę Grupy Wagnera wyegzekwowanie odpowiedzialności cywilnej w warunkach nihilizmu prawnego państwa rosyjskiego byłoby niemożliwe³⁷.

Ostatnim aspektem na gruncie międzynarodowego prawa karnego, który można rozważyć, aby pociągnąć do odpowiedzialności Grupę Wagnera jako osobę prawną, jest możliwość zastosowania Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK). Nie sposób dostrzec, że PMC może popełnić zbrodnię międzynarodową, np. poprzez dostarczanie swoich usług w celu podtrzymywania systemu represji, a nawet czerpania z tego zysku³⁸. Grupa Wagnera w trwającym konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim wspiera i podtrzymuje rosyjski system represji na terenach okupowanych, dlatego można przypisać jej uczestniczenie w popełnianiu zbrodni międzynarodowych³⁹, azkolwiek nawet w tej materii pojawia się problem z przypisaniem oraz ustaleniem warunków atrybucji odpowiedzialności⁴⁰.

Zgodnie ze Statutem Rzymskim MTK, podstawową normą funkcjonowania tego Trybunału jest zastosowanie zasady indywidualnej odpowiedzialności karnej, która powoduje, że osoba prawna nie może ponosić odpowiedzialności przed MTK⁴¹. Niemniej jednak na gruncie międzynarodowych sądów karnych można było zaobserwować inne podejścia niż prezentowane w Statucie Rzymskim, np. koncepcję *Joint Criminal Enterprise* wypracowaną w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii⁴². W obecnym kształcie nawet, jeśli Statut Rzymski uległby zmianie na podstawie art. 121 Statutu i rozciągnięto jurysdykcję z osób fizycznych na osoby prawne, to nadal pojawiłby się inny problem związany z fundamentalną zasadą tego systemu, czyli komplementarnością MTK w relacji do jurysdykcji krajowych⁴³. Nie każde państwo posiada w swoim

³⁷ Warto dodać, że orzeczenia amerykańskich trybunałów wojskowych w Norymberdze i wyrok w sprawie Talisman potwierdzają istnienie możliwości ponoszenia odpowiedzialności przez osoby prawne za naruszenia MPH – zob. więcej tamże, s. 673–682.

³⁸ Za przykład może posłużyć sprawa Frans Cornelis Adrianus van Anraat z 2005 r., który za pośrednictwem wielu przedsiębiorstw sprzedawał reżimowi Saddama Husejna substancje chemiczne, konieczne do produkcji gazu musztardowego, następnie użytego przeciwko Kurdom, w związku z czym został skazany za współudział w zbrodniach wojennych na 15 lat pozbawienia wolności – zob. więcej District Court of The Hague, *Public Prosecutor v. Frans Cornelis Adrianus van Anraat*, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/178/Van-Anraat/> [14.10.2022].

³⁹ *Alleged Wagner Group fighters accused of murdering civilians in Ukraine*, „The Guardian”, 25.05.2022.

⁴⁰ Na temat problemu odpowiedzialności podmiotów gospodarczych i korporacji za zbrodnie międzynarodowe – zob. więcej M. Królikowski, dz. cyt., s. 292–303.

⁴¹ Art. 25 Statutu Rzymskiego, stanowi, że: „Jurysdykcja Trybunału określona statutem ma zastosowanie do osób fizycznych” – *Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r.*, Dz.U. 2003, Nr 78, poz. 708.

⁴² Koncepcja *Joint Criminal Enterprise* zakładała, że określona grupa ludzi, o ile łączy ich wspólny cel i wiąże się ze świadomym kryminalnym działaniem, mogą być pociągnięci do odpowiedzialności karnej za zbrodnie w ramach takiej grupy – zob. więcej P. Hofmański, H. Kuczyńska, *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020, s. 92.

⁴³ Na temat zasady komplementarności jurysdykcji MTK – zob. więcej tamże, s. 64–69.

porządku prawnym odpowiednią jurysdykcję karną nad osobami prawnymi, co mogłoby prowadzić do naruszenia zasady komplementarności⁴⁴.

Problem z pociągnięciem do odpowiedzialności międzynarodowej osoby prawnej nie oznacza, że nie można spróbować pociągnąć do takiej odpowiedzialności kierownictwa, czy też przedsiębiorców, którzy są właścicielami PMC i kierują jego działaniami⁴⁵. Co prawda jest to zagadnienie hipotetyczne na gruncie MTK, ponieważ od początku istnienia tego Trybunału nie odbyła się sprawa, która dotyczyłaby przedsiębiorcy, jednakże na gruncie doktryny i innych sądów międzynarodowych wątek był rozwijany. Przepisanie odpowiedzialności przedsiębiorcy według doktryny wymagałoby spełnienia takich kryteriów, jak wykazanie bliskiej współpracy z osobą sprawcy lub miejscem sprawstwa, a także co najmniej świadomości, że bezpośredni sprawca ma zamiar popełnić zbrodnię międzynarodową⁴⁶. W przypadku sądów międzynarodowych wątek przedsiębiorców pojawiał się przed Amerykańskim Trybunałem Wojskowym w Norymberdze, gdzie osobami oskarżonymi byli niemieccy przemysłowcy, np. z *I.G. Farben*, których, jako osoby kierujące, jurysdykcja objęła za nieprzestrzeganie przepisów MPH na podstawie tzw. *Control Council Law No. 10*⁴⁷. Współcześnie w ramach Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy pojawiły się procesy, w których oskarżonymi byli przedsiębiorcy⁴⁸. Pociągnięcie do odpowiedzialności Grupy Wagnera poprzez ich przedsiębiorców lub inaczej kierownictwo, zdaje się jedyną możliwą opcją na tym poziomie odpowiedzialności, aczkolwiek nadal niełatwą do zrealizowania, bo nowatorską. Mimo że w MTK nigdy nie było takiej sprawy, a Statut Rzymski nie ma bezpośredniego odniesienia, to opcję pociągnięcia do odpowiedzialności przedsiębiorców, którzy wspomagają popełnianie zbrodni międzynarodowej daje art. 25 ust. 3 lit. c) i d) Statutu Rzymskiego⁴⁹.

⁴⁴ W temacie MTK należy odnotować, że żadna ze stron konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego nie jest stroną Statutu Rzymskiego, ale rząd Ukrainy w 2015 r. złożył deklarację na podstawie której przyjął jurysdykcję MTK w zakresie przestępstw popełnionych na terytorium Ukrainy od 20.02.2014 bez terminu końcowego – zob. więcej tamże, s. 73–74.

⁴⁵ Pojęcie „przedsiębiorców” należy rozumieć jako osoby, które mają rzeczywiste znaczenie dla kierowania przedsiębiorstwem, dlatego też termin ten dotyczy nie tylko właścicieli, ale także członków organów korporacyjnych, np. zarządu. W 2003 r. na konferencji prasowej prokurator MTK Luis Moreno Ocampo stwierdził, że możliwe jest potraktowanie przedsiębiorców zaangażowanych w miejscach konfliktów zbrojnych lub systemach przemocy jako pomocników w zbrodni międzynarodowej – zob. więcej Konferencja prasowa z 16 lipca 2003 r. ICC-OPT-20030724-28, <https://www.icc-cpi.int/news/press-conference-prosecutor-communications> [14.10.2022].

⁴⁶ M. Królikowski, dz. cyt., s. 297.

⁴⁷ E. Mongelard, dz. cyt., s. 673–676.

⁴⁸ Przykładowo sprawa (ICTR-99-52) Jeana-Bosco Barayagwiza, który kierował *Radio-Télévision Libre des Mille Collines*, podlegając do ludobójstwa oraz sprawa (ICTR-96-17) Gérada Ntakirutimana, dyrektora szpitala w Mugonero, który pomógł sprawcom, dostarczając broń do dokonania masakry na terenie szpitala, którym zarządzał.

⁴⁹ Pełne brzmienie art. 25 ust. 3 lit. c) i d) Statutu Rzymskiego – *Odpowiedzialności karnej i karze za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału podlega na podstawie niniejszego statutu osoba, która: (c) w celu ułatwienia popełnienia takiej zbrodni pomaga, podlega bądź w inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania, włącznie z dostarczeniem środków do jej popełnienia; (d) w jakikolwiek inny sposób przyczynia się do dokonania lub usiłowania takiej zbrodni przez grupę osób działających we wspólnym celu;*

Odowiedzialność na poziomie osoby fizycznej – prywatni kontraktorzy

Przechodząc do odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej na płaszczyźnie osoby fizycznej należy zaznaczyć, że w przeciwieństwie do poziomu osób prawnych jest ona lepiej uregulowana poprzez większą liczbę reguł potwierdzonych praktyką orzecznictw, będąc jednocześnie zagadnieniem tak samo nowym jak odpowiedzialność osób prawnych⁵⁰. Prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera, jako osoby fizyczne, mogą ponosić odpowiedzialność prawną za naruszenie zwyczajowych norm międzynarodowych, jak i postanowień traktatowych, np. z zakresu MPH, przed międzynarodowymi trybunałami karnymi na podstawie zasady komplementarności, jak również przed sądami krajowymi⁵¹. Na gruncie rosyjskiego systemu prawnego może być to zdecydowanie utrudnione ze względu na protekcję władz na Kremlu, jednakże w przypadku prywatnych kontraktorów ujętych na Ukrainie, wyegzekwowanie odpowiedzialności przed ukraińskimi sądami jest o wiele bardziej prawdopodobne i już zaczyna mieć miejsce⁵².

Możliwość poniesienia takiej odpowiedzialności przez prywatnych kontraktorów jest ściśle związana z pojęciem uniwersalnej jurysdykcji, która w przeciwieństwie do tradycyjnie rozumianej jurysdykcji terytorialnej i personalnej, umożliwia karanie osób fizycznych sprawców zbrodni międzynarodowych niezależnie od obywatelstwa i miejsca popełnienia czynu⁵³. Zasada powszechnej represji jest interpretowana przez doktrynę w sposób wąski i szeroki. Według wąskiego rozumienia źródłem uniwersalnej jurysdykcji jest tylko prawo zwyczajowe, wobec czego wykonuje się tę zasadę tylko do zbrodni międzynarodowych, co do których nie ma wątpliwości, że nimi są, np. ludobójstwo⁵⁴. Natomiast szeroka interpretacja tej zasady uznaje, że uniwersalna jurysdykcja dotyczy tylko tych zbrodni międzynarodowych, które zostały ukonstytuowane w umowach międzynarodowych, a następnie państwa-strony na podstawie takich umów dokonały przełożenia karalności tych zbrodni

---

takie przyczynienie się musi być zamierzone oraz musi: (I) zostać podjęte w celu ułatwienia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli działalność lub cel obejmuje popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału; albo (II) zostać podjęte ze świadomością zamiaru popełnienia zbrodni przez grupę; M. Królikowski, dz. cyt., s. 302–303.

⁵⁰ Na gruncie doktryny prawa międzynarodowego obecny jest spór co do podmiotowości międzynarodowej osoby fizycznej, jednakże nie można odmówić, że osoba fizyczna jest często przedmiotem ochrony na podstawie prawa międzynarodowego i jednocześnie może ponosić odpowiedzialność karną np. z mocy norm, zawartych w umowach międzynarodowych – zob. więcej E. Socha, *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2002, nr 4, s. 119–124.

⁵¹ Należy zaznaczyć, że wiele konwencji w szczególności z zakresu MPH zobowiązuje państwa-strony do ścigania ciężkich naruszeń tego prawa, czego przykładami są: art. 49 KG I, art. 50 KG II, art. 129 KG III czy art. 146 KG IV. Co więcej, w ramach zwyczajowego MPH ustanowiona jest zasada osobistej odpowiedzialności karnej dla wszystkich osób będących odpowiedzialnymi za zbrodnie wojenne, zarówno w zakresie międzynarodowego konfliktu zbrojnego, jak i niemiędzynarodowego – zob. więcej J.M. Hencckaerts, dz. cyt., s. 28, 44–45.

⁵² *In Ukraine, a Russian mercenary group steps out of the shadows*, „The Washington Post”, 18.08.2022.

⁵³ B. Janusz-Pawletta, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2012, s. 140.

⁵⁴ M. Marcinko, M. Kolaj, M. Stefańska, *Międzynarodowe Prawo Humanitarne – odpowiadamy na twoje pytania. Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, Warszawa 2019, s. 68.

do własnych porządków ustawodawczych⁵⁵. W związku z tym należy również wyróżnić Zasady Norymberskie, które uregulowały kwestię odpowiedzialności osoby fizycznej za zbrodnie międzynarodowe, zdefiniowane w Karcie Trybunału Norymberskiego, a później zostały potwierdzone w rezolucjach ZO ONZ w latach 1946–1947⁵⁶. Zasady Norymberskie stały się wzorem dla ustanowienia statutów międzynarodowych trybunałów *ad hoc* i statutu MTK⁵⁷.

Wydawać by się mogło, że pociągnięcie do odpowiedzialności karnej prywatnego kontraktora nie stanowi problemu, ale trzeba zdawać sobie sprawę z potencjalnych przeszkód, jakie mogą wystąpić, w szczególności proceduralnych. Wśród nich można wskazać problemy z jurysdykcją i aspektami dowodowymi, jak również identyfikacją PMC, dla której pracuje wskazany prywatny kontraktor⁵⁸. Nadal także, pomimo możliwości ścigania prywatnych kontraktorów za zbrodnie międzynarodowe oraz naruszenia MPH, nie ma odpowiedniego orzecznictwa sądów międzynarodowych w tym zakresie, co najwyżej można się z tym zetknąć na poziomie krajowym⁵⁹.

Pomijając sądy krajowe, prywatni kontraktorzy z Grupy Wagnera mogą także odpowiadać karne za przestępstwa, które obejmuje jurysdykcja MTK na podstawie art. 5 Statutu Rzymskiego⁶⁰. Do tej pory nie było jeszcze postępowania przed MTK, w którym oskarżonym byłby prywatnym kontraktorem, ale przedstawiciele Trybunału już wyrażali zdanie o takiej możliwości w kontekście konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego⁶¹. Należy oczywiście uwzględnić fakt, że zgodnie z zasadą komplementarności Trybunał jest przede wszystkim uzupełnieniem jurysdykcji krajowej państwa-strony Statutu Rzymskiego⁶². Rosja była sygnatariuszem Statutu Rzymskiego, ale go nie ratyfikowała, a w 2016 roku wycofała swój podpis. Natomiast Ukraina, nie będąc stroną tego dokumentu, dokonała

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Rezolucja ZO ONZ z dnia 11 grudnia 1946 r., A/RES/95 (I); Rezolucja ZO ONZ z dnia 21 listopada 1947 r., A/RES/177 (II).

⁵⁷ P. Hofmański, H. Kuczyńska, dz. cyt., s. 25.

⁵⁸ E.C. Gillard, *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863, s. 561–562.

⁵⁹ Dodatkowo na poziomie krajowym wiele państw penalizuje najemnictwo bądź reguluje odpowiedzialność prywatnych kontraktorów, jak również można się zetknąć z występującym, lecz skromnym orzecznictwem np. Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Francja, Gruzja, Irlandia, Kazachstan, Mołdawia, Norwegia, Polska, Rosja, Tadżykistan, Ukraina, Uzbekistan, czy Wietnam – to państwa, które kryminalizują w swoich kodeksach karnych najemnictwo – zob. więcej J.M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*, Cambridge 2005, s. 2583.

⁶⁰ Pełna treść art. 5 Statutu Rzymskiego – I. *Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Jurysdykcja Trybunału na podstawie niniejszego statutu obejmuje następujące zbrodnie: (a) zbrodnię ludobójstwa; (b) zbrodnie przeciwko ludzkości; (c) zbrodnie wojenne; (d) zbrodnie agresji.*

⁶¹ *Główny prokurator MTK: Ukraina będzie mogła dokonać ekstradycji do Hagi Rosjan podejrzanych o zbrodnie wojenne*, „Polska Agencja Prasowa”, 13.10.2022.

⁶² W art. 12 Statutu Rzymskiego znajdują się przesłanki wykonywania jurysdykcji MTK, jednakże ograniczenia zawarte w tym przepisie nie obowiązują, gdy popełnienie zbrodni przedstawi Prokuratorowi Rada Bezpieczeństwa ONZ. Wtedy zastosowanie ma jurysdykcja uniwersalna i wówczas indyferentne jest, czy dane państwo uznaje jurysdykcję MTK.

w 2014 roku uznania jurysdykcji MTK. W związku z czym Trybunał może wykonywać swoją jurysdykcję na terytorium Ukrainy, a tym samym zbrodnie międzynarodowe objęte jego jurysdykcją popełniane przez prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera także wchodzą w zakres MTK.

Podsumowanie

Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów z Grupy Wagnera w ramach trwającego konfliktu zbrojnego rosyjsko-ukraińskiego okazuje się możliwa na podłożu teoretycznym. W praktyce jest trudna do wyegzekwowania, ale niewykluczona. Odpowiadając na postawione pytanie badawcze należy stwierdzić, że zakres odpowiedzialności na podstawie obecnych unormowań prawnomiędzynarodowych jest hipotetycznie szeroki, ale brakuje w kontekście PMC i prywatnych kontraktorów ugruntowanej praktyki na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Tym samym hipotezę postawioną we wstępie artykułu, zgodnie z którą aktualny system norm prawnomiędzynarodowych uniemożliwia skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności prywatnych kontraktorów można częściowo potwierdzić, ponieważ na każdym poziomie możliwe jest przypisanie odpowiedzialności, ale tylko na płaszczyźnie osoby fizycznej jest to najskuteczniejsze, co potwierdza przede wszystkim fakt wszczynania postępowań przeciwko prywatnym kontraktorom z Grupy Wagnera w ramach ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości w ostatnich miesiącach 2022 roku. Z drugiej strony trzeba mieć na uwadze, że konflikt zbrojny rosyjsko-ukraiński jest wydarzeniem bieżącym i dynamicznym co powoduje, że należy się spodziewać w przyszłości kolejnych procesów prywatnych kontraktorów, gdyż na pozostałych poziomach w przypadku Grupy Wagnera wyegzekwowanie odpowiedzialności może być niewykonalne.

Tytuł pracy w języku angielskim:

RESPONSIBILITY OF PRIVATE CONTRACTORS. THE EXAMPLE OF THE WAGNER GROUP IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN ARMED CONFLICT

Bibliografia

Materiały źródłowe

District Court of The Hague, *Public Prosecutor v. Frans Cornelis Adrianus van Anraat*, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/178/Van-Anraat/>.

Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II) z dnia 8 czerwca 1977 r., Dz.U. 1992, Nr 41, poz. 175.

Rezolucja ZO ONZ z dnia 11 grudnia 1946 r., A/RES/95 (I).

Rezolucja ZO ONZ z dnia 21 listopada 1947 r., A/RES/177 (II).

Rezolucja ZO ONZ z dnia 12 grudnia 2001 r., A/RES/56/83.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r., Dz.U. 2003, Nr 78, poz. 708.

Publikacje zwarte

Aust A., *Handbook of International Law*, Cambridge 2010.

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004.

Daranowski P., Połatyńska J. (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór orzecznictwa*, Warszawa 2011.

Falkowski Z., Marcinko M. (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.

Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2015.

Henckaerts J.M., *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, Warszawa 2006.

Henckaerts J.M., Doswald-Beck L., *Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice*, Cambridge 2005.

Hofmański P., Kuczyńska H., *Międzynarodowe prawo karne*, Warszawa 2020.

Jabłońska-Bonca J., *Prywatna ochrona bezpieczeństwa. Koncepcje, podmioty, zadania, normy, konteksty*, Warszawa 2017.

Janusz-Pawletta B., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2012.

Królikowski M., *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej*, Warszawa 2011.

Marcinko M., Kolaj M., Stefańska M., *Międzynarodowe Prawo Humanitarne – odpowiadamy na twoje pytania*.

Kompendium dla słuchaczy Polskiej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, Warszawa 2019.

Musah A., Fayemi J.K. (red.), *Mercenaries: An African Security Dilemma*, London 2000.

Percy S., *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*, Oxford 2007.

Wojciechowski A., *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka – stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2014.

Artykuły

Cottier M., *Elements for contracting and regulating private security and military companies*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Gillard E.C., *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Kinsey C., *International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies*, „Cultures & Conflicts”, 2003, nr 52.

Mongelard E., *Corporate civil liability for violations of international humanitarian law*, „International Review of the Red Cross”, 2006, nr 863.

Socha E., *Karna odpowiedzialność jednostki w prawie międzynarodowym*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2002, nr 4.

Źródła internetowe

Alleged Wagner Group fighters accused of murdering civilians in Ukraine, „The Guardian”, 25.05.2022.

Band of Brothers: The Wagner Group and the Russian State, „Center for strategic & international studies”, 21.09.2022.

Główny prokurator MTK: Ukraina będzie mogła dokonać ekstradycji do Hagi Rosjan podejrzanych o zbrodnie wojenne, „Polska Agencja Prasowa”, 13.10.2022.

In Ukraine, a Russian mercenary group steps out of the shadows, „The Washington Post”, 18.08.2022.

Konferencja prasowa z 16 lipca 2003 r. ICC-OPT-20030724-28, <https://www.icc-cpi.int/news/press-conference-prosecutor-communications>.

Mackinnon A., *Russia's Wagner Group Doesn't Actually Exist*, <https://foreignpolicy.com/2021/07/06/what-is-wagner-group-russia-mercenaries-military-contractor/>.

Putin ally Yevgeny Prigozhin admits founding Wagner mercenary group, „The Guardian”, 26.09.2022.

Williamson J.A., *Status and obligations of mercenaries and private military/security companies under humanitarian law*, <https://issafrica.org/chapter-7-status-and-obligations-of-mercenaries-and-private-militarysecurity-companies-under-international-humanitarian-law-jamie-a-williamson>.